

ДОСЛІДЖЕННЯ

Костянтин Куцов | УДК (477.87) «1920/1930»:
061.213–057.875

ФАХОВІ ОРГАНІЗАЦІЇ КАРПАТОУКРАЇНСЬКИХ СТУДЕНТІВ У МІЖ- ВОЄННІЙ БРАТИСЛАВІ

Стаття висвітлює діяльність фахових організацій студентів-українців із Підкарпатської Русі та Східної Словаччини у Братиславі між двома світовими війнами. Автор аналізує процес становлення цих товариств, їх структурну та організаційну еволюцію, досягнення у культурній та соціальній сферах, участь у політичному житті.

Ключові слова: студенти, товариство, організація, Чехословаччина.

Питання діяльності фахових об'єднань карпатоукраїнських студентів, які між двома світовими війнами існували у Братиславі, неодноразово порушувалося в публіцистиці та в історіографії. Серед досліджень найбільш ґрунтовними є публікації Юрія Шпильки [21], Івана Штинка [22] та Євгенія Науменка [9]. Проте усі вони висвітлюють (і то лише частково) діяльність окремих товариств і не розглядають їх у комплексі. Оскільки вказані автори були безпосередніми свідками й навіть учасниками досліджуваних подій, їх працям притаманний суб'єктивізм у висвітленні окремих фактів.

Пропоноване дослідження має на меті комплексно викласти історію фахових організацій карпатоукраїнських студентів, які діяли у Братиславі у міжвоєнний період, зокрема, провести порівняльний аналіз передумов та процесу їх становлення, структурного розвитку, діяльності у культурно-освітній та соціальній сферах та участі у політичному житті. Під визначенням «карпатоукраїнські студенти» розуміємо вихідців із сучасних Закарпатської області (Україна) та Пряшівського самоврядного краю (Словаччина), які ідентифікували власну національність адекватними тому часу етнонімами: «русин», «руський», «карпаторосс», «підкарпатський українець» тощо, а під визначенням «фахові об'єднання» – організації, членство в яких не залежало від конфесійної та партійної приналежності студентів.

Перебування Закарпаття у складі Чехословаччини (1919–1939), крім суттєвих трансформацій у суспільному житті, відзначилося появою но-

вого явища – громадського руху карпатоукраїнських студентів. До кінця 1920-х рр. він розвивався переважно у Празі, де число студіюючих українців із Підкарпатської Русі та Східної Словаччини було значно більшим за інші університетські міста ЧСР. За нашими підрахунками, у 1920-х рр. тут діяли 2 фахові («Возрождение» і Союз підкарпатських руських студентів), 3 припартійні («Союз карпаторусских аграрных академиков», Товариство карпаторуських соціал-демократичних студентів і «Молодая генерация карпаторусских студентов»), 1 конфесійна («Общество греко-католических студентов») організацій карпатоукраїнських студентів. Найбільш масовими були русофільське «Возрождение» (засноване 4 листопада 1920 р.) та народовецький (з часом – українофільський) Союз підкарпатських руських студентів (заснований 15 травня 1921 р., до 1927 р. мав назву – «Союз соціальної помочи для подкарпаторуських студентів»). Разом ці організації об'єднували практично всіх підкарпатських і прашівських українців, які навчалися у Празі, відповідно до їх національної ідентичності й незалежно від партійної та конфесійної приналежності. Названі товариства співпрацювали між собою [8, с. 386-387].

У другій половині 1920-х рр. громадський рух карпатоукраїнських студентів поступово поширився й на інші університетські центри держави, передусім – Братиславу. Там існував лише один вищий навчальний заклад – університет ім. Я. А. Коменського, заснований 1919 р. Першою карпатоукраїнською студентською організацією, що поширила свою діяльність на Братиславу, був Союз підкарпатських руських студентів (далі – СПРС). Вочевидь, члени цього товариства серед братиславських студентів з'явилися у 1925 р., позаяк саме ця дата пізніше вважалася вихідною в історії місцевої філії СПРС і, зокрема, фігурує у статистичній довідці, поданій керівництвом філії до пражської централі наприкінці 1937 р. [20, арк. 10]. Даними щодо конкретної кількості братиславських членів СПРС у 1925–1928 рр. не володіємо. Проте вона напевно чи була великою, оскільки число карпатоукраїнських студентів у Братиславі було незначним (у 1926 р. – 10, у 1928 р. – 12 [15, с. 118]). Станом на осінь 1929 р. у Братиславі вже існував осередок СПРС, до якого входили 7 студентів. 1 листопада того ж року його уповноважений представник студент-правник Юрій Шпилька вперше взяв участь у щорічних зборах СПРС у Празі, де висловив намір легалізувати у Братиславі повноцінну філію товариства [19, арк. 14].

Щодо конкретної дати заснування філії існують суттєві розбіжності. Так, 29 грудня 1930 р. газета української діаспори у США «Свобода» повідомила: «Дня 11 листопада ц. р. відбулися у Братиславі установчі збори філії «Союзу Підкарпатських Руських Студентів». Завданням філії є організувати підкарпатських українських студентів, що студіюють у братиславському університеті, працювати культурно, нав'язувати тісніші зв'язки з іншими студентськими організаціями та піддержувати своїх членів

матеріально і в студіях». У зборах взяли участь близько 20 студентів, до її керівництва увійшли Юрій Шпилька (голова), Михайло Фущич (секретар), Йосип Рушак (скарбник) [10]. Ці ж факти із певними доповненнями повторив Ю. Шпилька, виступаючи 14 липня 1931 р. в Ужгороді на урочистих зборах з нагоди 10-річчя СПРС [21, с. 10]. За твердженням Є. Науменка, який користувався матеріалами власного архіву, установчі збори братиславської філії СПРС відбулися на рік пізніше – 28 листопада 1931 р. [9, с. 46].

Це підтверджують документи Словацького національного архіву в Братиславі, люб'язно надані нам ученим Михайлом Дроновим. Відповідно до протоколу установчих зборів філії [24] та інформації братиславської поліції про них [23], вказана подія мала місце 28 листопада 1931 р. Взяли участь 14 делегатів і 5 запрошених. Збори одностайно ухвалили статут філії та обрали її керівні органи, які склалися із шести посад: голова, секретар, скарбник, культурний референт і 2 члени ревізійної комісії. Мовою діловодства організації визначено українську («*язyк podkarpatoruský/ukrajinský*»). Головою організації обрано згаданого Ю. Шпильку. У чому ж причина хронологічних розбіжностей? Утворивши філію 11 листопада 1930 р., її засновники не встигли у визначений законодавством термін подати статутні документи на затвердження до Земського уряду Словаччини. Попри те, що у 1930/31 н. р. філія *de facto* вже існувала, вони змушені 28 листопада 1931 р. повторно провести установчі збори і легалізувати її статус.

26 січня 1932 р. статутні документи філії подано на затвердження до Земського уряду Словаччини і 11 травня того ж року схвалені [25]. Суттєві персональні ротації у керівництві філії відбувалися щорічно, а її загальні збори були безпосередньо прив'язані до навчального процесу й проводилися у перші місяці поточного навчального року. Такий принцип характерний для усіх студентських організацій міжвоєнної Чехословаччини і обумовлювався динамічністю їх членської бази. Крім того, впродовж 1932–1933 рр. певних змін зазнала й структура керівних органів філії. Пов'язані вони були із збільшенням кількості членів та її внутрішнім структуруванням за напрямками діяльності. Зокрема, на загальних зборах від 29 жовтня 1932 р. до правління введені посади соціального референта (за посадою виконував також обов'язки заступника голови філії), бібліотекаря і писаря, а склад ревізійної комісії розширено до 3 членів. Новим головою філії став студент-правник Юрій Яцко. На той момент її членами був 31 студент [26]. У 1932/33 н. р. активно обговорювалася ідея реорганізації філії у самостійне товариство. Ініціаторами таких змін були керівники празької централі СПРС. За їх задумом, самостійні товариства студентів-українофілів у Празі та Братиславі мали утворити Центральний союз підкарпатських українських студентів, який у перспективі мав вступити до Центрального союзу чехословацького студентства (*Ústřední*

Svaz Československého Studentstva / ÚSČS) – верховного представницького органу усіх студентів республіки [17, арк. 8]. Певно, через пов'язані із реорганізацією юридичні та фінансові нюанси, ці наміри не були реалізовані.

Загальні збори від 25 листопада 1933 р. обрали головою філії студента-правника Василя Гудяка, а у структурі керівництва з'явилися посади 2 членів правління без функцій. Філія налічувала 43 члени [27]. У подальші роки структура керівних органів філії лишалася незмінною. Її очолювали: у 1934/35 і 1935/36 н. р. – студент-правник Василь Івановчик (обраний 17 листопада 1934 р., переобраний 26 жовтня 1935 р.) [28; 31], у 1936/37 і 1937/38 н. р. – його колега Микола Товт (обраний 14 листопада 1936 р., переобраний 13 листопада 1937 р.) [32; 35]. Число членів філії збільшувалося: у 1934 і 1935 рр. вона налічувала 42 студенти [28; 31], у 1936 р. – 45 [33], у 1937 р. – 54 [34].

Одним із основних напрямків у діяльності філії став культурно-освітній. У 1931/32 н. р. при ній створений хор, яким керував студент-юрист Андрій Бачинський, і струнний ансамбль. Колективи регулярно виступали на культурно-мистецьких заходах: «Миколаївській вечірці» у Соколовні 4 грудня 1932 р., Всеслов'янському вечорі у Братиславі 8 грудня 1932 р., урочистих заходах Братиславського університету 30 листопада і 30 грудня 1933 р. та ін. Лише у 1932/33 н. р. відбулося 11 виступів [27; 17, арк. 22]. Помітний вплив на культурно-освітню діяльність філії мали постійні контакти з представниками чисельної братиславської громади емігрантів із Наддніпрянської України і Галичини. 8 травня 1932 р. за ініціативою філії СПРС і Спілки українських інженерів Словаччини у Братиславі створена філія «Просвіти», що стала підрозділом ужгородського Товариства «Просвіта». До неї записалися усі члени філії СПРС, а двоє з них (Юрій Шпилька й Антон Галас) увійшли до правління новоутвореної структури [15, с. 119-120]. Від того часу культурно-освітня діяльність обох філій була тісно пов'язана. Починаючи із 1932 р., вони регулярно організовували у Братиславі концерти, танцювальні вечірки тощо. Традиційними стали щорічні відзначення дня народження і смерті Тараса Шевченка (перший такий захід відбувся 10 березня 1934 р.). Найбільший резонанс мав «Шевченківський концерт» 20 березня 1937 р. за участі українських професійних оперних співаків-емігрантів [6]. У березні 1933 р. філії СПРС і «Просвіти» видали перший номер спільного органу – «Братиславський Вісник», який інформував про діяльність обох товариств та інших українських організацій Словаччини. Через фінансові труднощі видавцям не вдалося налагодити регулярний випуск часопису. Його другий та останній номер вийшов у грудні того ж року [9, с. 52; 15, с. 120-121].

У культурно-освітній діяльності братиславська філія наслідувала позитивний досвід празької централі. У 1932/33 н. р. при ній створено академічний відділ Союзу абстинентів Підкарпатської Русі, який очолив

студент-філолог Михайло Фущич. Ішлося про лекції з антиалкогольної тематики і про здоровий спосіб життя [18, арк. 5]. Ще одним досягненням філії було створення власної бібліотеки, що розпочалося у 1932 р. Станом на листопад 1935 р. книгозбірня налічувала близько 100 томів [31].

Активісти філії були надійним партнером централі СПРС в організації масових заходів, які у 1930-х рр. проводилися безпосередньо у Підкарпатській Русі. Вони, зокрема, брали активну участь у підготовці та роботі II-го з'їзду народовецької молоді в Мукачеві 1 липня 1934 р. [17, арк. 31, 35] та I-го Конгресу українського високошкольного студентства в Ужгороді 28 червня 1936 р. [17, арк. 54, 58]. Обидва з'їзди мали яскраво виражений націоналістичний зміст, позаяк український націоналізм фактично був ідеологією СПРС. На цій платформі стояла і його братиславська філія. Запроваджено практику «дебатних зібрань», під час яких студенти виголошували й обговорювали реферати з історії України та актуальної політичної проблематики. У 1935/36 н. р. були виголошені реферати «Підставові засади українського націоналізму», «Устрій держави за часів гетьманщини», «Соборність України», «Українсько-словацьке питання на Східній Словаччині» та ін. [17, арк. 56]. 1936/37 н. р. при філії створений гурток передплатників журналу «Пробоем». Цей часопис націоналістичного змісту виходив від 1933 р. у Празі під редакцією одного із тодішніх лідерів СПРС Степана Росохи. Крім фінансового сприяння у виданні часопису, гурток став фактичним підрозділом ексекютиви ОУН, що нелегально діяла у ЧСР [17, арк. 66]. Саме сформовані у студентські роки погляди обумовили активну участь діячів братиславської філії СПРС у доленосних подіях 1938–1939 рр. 4 вересня 1938 р. в Ужгороді утворена «Українська національна оборона» – політично-військова організація, що оголосила український націоналізм своєю ідеологією й мала на меті обороняти край від зовнішнього втручання. До її керівництва увійшли кілька недавніх братиславських студентів: В. Івановчик був головою організації (17 вересня 1938 р. його змінив С. Росоха), Ю. Шпилька – членом правління, а В. Шпак очолював її осередок на Іршавщині [4, арк. 81-82]. Помітною була їх участь у діяльності Організації народної оборони «Карпатська Січ» (ОНОКС). Активними учасниками її установчих зборів 9 листопада 1938 р. у Хусті були Й. Січ та Ю. Шпилька. Останній також активний учасник I-го з'їзду ОНОКС 4 грудня 1938 р. у Хусті, де виголосив доповідь «Організаційні основи ОНОКС» [7, с. 99, 136].

Загальні збори братиславської філії СПРС 13 листопада 1937 р. були останніми, що зафіксовані у джерелах. Імовірно, що у зв'язку з політичними подіями другої половини 1938 р., вони взагалі не проводилися, змін у керівництві не відбувалося. У другій половині березня 1939 р. (після проголошення Словаччиною незалежності) у Братиславі залишилися лише 3 члени філії [9, с. 54]. Початок Другої світової війни спровокував серед цієї групи радянськo-фільські симпатії. Про це свідчить участь членів філії у «Комі-

теті трудящих із приєднання Карпатської України до СРСР», що наприкінці 1939 р. нелегально діяв у Братиславі. 14 листопада 1939 р. «комітет» подав до радянського посольства в Празі меморандум, в якому просив уряд СРСР звільнити Карпатську Україну, подібно до Галичини, від страшного рабства і возз'єднати з іншими українськими землями. Підписи під документом поставили члени філії СПРС: Павло Нірода, Петро Печкан, Іван Ройко. Крім них у числі підписантів були письменник Василь Ґренджа-Донський, вчитель Юрій Гривняк, кілька карпатоукраїнських інтелігентів, які проживали у Словаччині [40, с. 377-378]. Цей меморандум, певно, був єдиним публічним проявом активності братиславської філії СПРС того часу. Юридично її ліквідували 9 березня 1942 р. постановою МВС Словаччини. Причинами ліквідації названі тривала бездіяльність організації та втрата членської бази [38]. Про це 9 квітня того ж року повідомлено службовця міністерства фінансів Словаччини П. Ніроду, який у 1937/38 н. р. обіймав посаду соціального референта і заступника голови філії, а тоді був у Братиславі єдиним із представників її керівництва [37; 39].

У міжвоєнний період філія СПРС була не єдиною фаховою організацією карпатоукраїнських студентів у Братиславі. На початку 1930-х рр. до Університету ім. Я. Коменського масово поступали випускники Мукачівської та Пряшівської гімназій, виховані у русофільських традиціях. Навесні 1932 р. тут сформувалася група з 8 студентів-русофілів, які не бажали вступати до філії СПРС і приступили до створення власного товариства. На початку 1932/33 н. р. кількісний склад групи збільшився до 17 осіб. За вірець організації взяли праязке «Возрождение», консультаційну допомогу надали колишні «возрожденці» лікар Адальберт Кутка та інженер Гаврило Михалич, які працювали у Братиславі [1, арк. 33; 22, с. 63].

Підготовчий процес завершився утворенням товариства «Добрянский» (офіційна назва – «Общество карпаторусских студентов «Добрянский» в Братиславі») 8 грудня 1932 р. Головою став студент-медик Діонісій Ройкович [12]. Організація поставила за мету об'єднання усіх «карпатороссов», які навчалися у Братиславі, захист їх соціальних і культурних прав, вирішення матеріальних проблем, виховання у русофільському дусі та репрезентацію перед державою і громадськістю [2, арк. 15]. Попри незначну кількість членів товариства його правління складалося із 14 посад: голова, перший заступник голови, другий заступник голови, секретар, писар, скарбник, 8 членів правління без функцій. На відміну від філії СПРС основу членської бази товариства «Добрянский» становили студенти-українці зі Східної Словаччини (Пряшівщини). У перший рік існування організації її членом був лише один уродженець Підкарпатської Русі, усі решта – пряшівчани [1, арк. 34].

Статут товариства затверджений Земським урядом Словаччини лише 12 червня 1935 р. [9, с. 54]. Упродовж майже 3 років воно діяло нелегально. Проте щороку проводило загальні збори, вносячи персональні

та структурні зміни до керівних органів. У 1933/34 н. р. товариство повторно очолював Д. Ройкович [22, с. 62], у 1934/35 і 1935/36 н. р. – студент-правник Фома Чекан [29] (у березні 1936 р. він тимчасово відійшов від керівництва, т.в.о. голови став студент-медик Рудольф Ройкович [5]). Чисельність організації зростала: 1933/34 н. р. – 26 студентів, 1934/35 н. р. – 31, 1935/36 н. р. – 38. Структура керівництва зазнала змін: у 1935 р. введені посади культурного, соціального і спортивного референтів, а кількість членів правління без функцій зменшилася до 6; у 1936 р. посади членів правління без функцій скасовані, натомість поза правлінням почали діяти 3-членні ревізійна комісія та третейський суд. У наступні роки змін у структурі керівництва товариства не відбувалося. Його головою у 1936/37 н. р. був Рудольф Ройкович (обраний 24 жовтня 1936 р.), членами – 49 студентів [16], у 1937/38 н. р. – студент-медик Василь Дубай (обраний 18 листопада 1937 р.) [11].

На відміну від філії СПРС товариство «Добрянский» діяльністю у культурно-освітній сфері практично не займалося, роблячи головний акцент на вирішенні соціальних проблем свого активу. Товариство щороку проводило збір пожертв серед впливових осіб Підкарпатської Русі та Пряшівщини, з яких потім надавало малозабезпеченим членам матеріальну допомогу і безвідсоткові позики. Найбільш щедрих спонсорів обирали почесними членами товариства. Це – голова «Русской народной партии на Словакии» Іван Жидовський, сенатор чехословацького парламенту від Аграрної партії Едмунд Бачинський, голова «Карпаторусской трудовой партии» Іларіон Цурканович, депутат парламенту від «Автономного земельного союзу» Андрій Бродій, генеральний секретар «Центральной русской народной рады» Володимир Гомічков. Почесний член зобов'язаний був щорічно жертвувати на діяльність товариства 1000 Кб. [1, арк. 34-35]. Найбільшу підтримку товариство відчувало з боку «Автономного земельного союзу» (далі — АЗС). Як згадував Ф. Чекан, друкований орган АЗС «Русский Вестник» активно висвітлював діяльність організації, а партійні функціонери регулярно перераховували на рахунок товариства значні суми, організовували для його членів фуршети у найкращих братиславських ресторанах і сприяли у вирішенні багатьох нагальних питань. Помітну увагу вони приділяли ідеологічній роботі зі студентами – виступали перед ними з політичними лекціями, «виховували членів товариства в дусі автономізму та опозиційності до чехословацького уряду» [1, арк. 34]. Це обумовило безальтернативну підтримку діяльності партії активістами товариства. Чимало з них стали членами АЗС. Ф. Чекан у 1938 р. очолював центральний секретаріат партії та редакцію її неофіційного органу «Русская Правда» [1, арк. 71-72].

Попри відсутність юридичного статусу товариство «Добрянский» 4 лютого 1933 р. стало членом «Центрального союзу подкарпаторусских студентов» (далі — ЦСПС). Назване об'єднання, як верховна структу-

ра карпатоукраїнського студентства у ЧСР (по факту – лише його русофільської частини), утворено у 1928 р. і станом на 1933 р. об'єднувало студентські та студентсько-учнівські організації: «Возрождение» (Прага), «Церковно-литературная школа» (Ужгород), «Друг» (Мукачево), «Родина» (Чинадієво), «Восход» (Хуст), було єдиним репрезентантом Підкарпатської Русі в USČS. Із прийняттям товариства «Добрянский» до ЦСПС Д. Ройкович обраний першим заступником голови цієї структури, Ф. Чекан – секретарем. Проте стосунки між братиславськими студентами і ЦСПС погіршилися. Адже діяльність ЦСПС зосереджувалася виключно у Празі, більшість керівних посад у ньому обіймали представники «Возрождения», а соціальні стипендії та матеріальна допомога надавалися лише празьким студентам. У 1934 р. Ф. Чекан висловив невдоволення тим, що товариство «Добрянский» змушене вирішувати власні проблеми без участі ЦСПС. Однак «возрожденці» такі претензії зустріли вкрай вороже й навіть пригрозили виключити братиславське товариство з ЦСПС за бездіяльність [8, с. 389-393].

Протистояння мало й політичне підґрунтя. Товариство «Добрянский» перебувало під впливом АЗС. Празькі студенти-русофіли від 1934 р. брали активну участь у створенні «Русской национально-автономной партии» (РНАП). Оскільки АЗС і РНАП виступали на одному електоральному полі, то політична конкуренція між ними була жорсткою. Це позначалося на студентах. Відмінність у політичних симпатіях празьких і братиславських студентів вперше яскраво проявилася в ході III-го з'їзду «карпаторусского студенчества» (Мукачево, 9 січня 1935 р.), що відбувся напередодні парламентських виборів. Студенти-«фенциківці» засвітали виступи лідерів АЗС і зашкодили членам товариства «Добрянский» поширити у залі партійні агітки [3, арк. 54]. 17 лютого 1935 р. ЦСПС на загальних зборах ухвалив заяву про засудження політичної агітації під час з'їзду, а до обраного тоді керівництва не потрапив жоден представник товариства «Добрянский». Першим заступником голови ЦСПС за квотою товариства став празький студент Іван Шлепецький, який жодного стосунку до нього не мав [8, с. 394-395].

Конфлікт досяг апогею у 1936 р., отримавши ознаки міжконфесійного. На загальних зборах ЦСПС 3 березня 1936 р. Ф. Чекан запропонував надіслати вітальну телеграму губернатору Підкарпатської Русі Костянтину Грабарю (подібні вітання надіслані кільком політикам і посадовцям). Пропозиція була відкинута православним керівництвом ЦСПС, яке упереджено сприймало персону губернатора – греко-католицького священника. До керівництва ЦСПС знову не обрали жодного представника товариства «Добрянский» [8, с. 396]. Оскільки більшість братиславських студентів-русофілів були греко-католиками, це дало підставу заявити про існування у ЦСПС дискримінації за конфесійною ознакою. За кілька днів по тому товариство «Добрянский» на позачергових загальних зборах

ухвалило «прокламацію», у якій висунуло ряд претензій до керівництва ЦСПС й оголосило про вихід з цієї структури [13]. Керівники ЦСПС назвали такі дії розкольницькими і звернулися із судовим позовом до підписантів «прокламації» Рудольфа Ройковича та Андрія Штилихи [8, с. 396].

Кількарічне протистояння товариства «Добрянский» та ЦСПС супроводжувалося взаємними емоційними випадками у пресі, кидало тінь на весь русофільський студентський рух. Це змусило сторони переглянути категоричність власних позицій. 24 жовтня 1936 р. товариство «Добрянский» ухвалило рішення не припиняти членство у ЦСПС в обмін на відкликання судового позову проти своїх активістів [16]. 20 лютого 1937 р. на загальних зборах ЦСПС братиславські студенти публічно відкликали свої претензії. Тоді ж обрано нове правління ЦСПС, в якому Ф. Чекан отримав посаду першого заступника голови. Упродовж 1937 р. певне напруження у взаєминах братиславських і празьких студентів ще відчувалося. Остаточну ж крапку покладено 1937/38 н. р., коли до керівництва товариств «Возрождение» та «Добрянский» прийшли молодші студенти, незадіяні у конфлікті. 5 березня 1938 р. на ювілейних зборах ЦСПС В. Дубай вибачився за дії своїх попередників і наголосив, що братиславські студенти бажать діяти в одному напрямі з колегами у Празі та Брні. Його обрали головою ЦСПС. Однак наприкінці року ЦСПС фактично припинив існування [8, с. 397-398]. Із кількарічною перервою товариство «Добрянський» продовжувало існувати до 1950 р. [14, с. 77]. Цей етап потребує детального вивчення.

Отже, на початку 1930-х рр. Братислава стала другим після Праги центром громадського руху карпатоукраїнських студентів. Як і празькі колеги, студенти у Братиславі були поділені на українофільський (філія СПРС) та русофільський (товариство «Добрянский») табори, що було наслідком «мовного спору» серед карпатоукраїнської інтелігенції. На відміну від Праги, де студенти-русофіли суттєво переважали українофілів, братиславські товариства за чисельністю були майже рівними. Обидві братиславські організації проводили плідну роботу. Філія СПРС робила акцент на діяльності у культурно-освітній сфері, а товариство «Добрянский» зосереджувалося на соціальних питаннях. Члени обох товариств виявляли помітний інтерес до політичної діяльності. Якщо захоплення членів філії СПРС українським націоналізмом та їх співпраця з ОУН були викликані бажанням бачити рідний край у складі Української держави, то орієнтація товариства «Добрянский» на АЗС мала фінансову мотивацію.

ДЖЕРЕЛА

1. Архів управління Служби безпеки України в Закарпатській області. – Ф. 7: Кримінальні справи на осіб, знятих з оперативного обліку. – Спр. С-2260: По обвиненню Чекан Фомы Ивановича по ст.ст. 54-4 и 54-10 ч. I УК УССР в 4 т. (17 сентября 1951 г. – 15 марта 1952 г.). – Т. 1. – 299 арк.

2. Державний архів Закарпатської області. – Ф. 2: Президія Земського Уряду Підкарпатської Русі в Ужгороді. – Оп. 1. – Спр. 150: Листування з Міністерством внутрішніх справ, поліційними і окружними урядами по питанню діяльності культосвітніх товариств на Підкарпатській Русі (2 липня 1932 – 20 грудня 1933). – 137 арк.
3. Там само. – Спр. 194: Листування з Міністерством внутрішніх справ, поліційними і окружними урядами по питанню діяльності спілок політичного, культосвітнього і економічного характеру на Підкарпатській Русі (14 лютого 1934 – 23 лютого 1935). – 150 арк.
4. Там само. – Спр. 311: Переписка з Міністерством внутрішніх справ, поліційними і окружними урядами по питанню діяльності товариств на Підкарпатській Русі (18 квітня 1936 – 27 листопада 1938). – 86 арк.
5. Діяльність О.К.Ст. «Добрянській» в Братиславі // Неділя [Ужгород]. – 1936. – 17 мая. – С. 3.
6. Дня 20 березня ц. р. влаштував Союз Підкарпатських Руських Студентів в Братиславі // Українське слово [Ужгород]. – 1937. – 8 квітня. – С. 3-4.
7. Карпатська Україна: Док. і матер. у 2-х т. – Т. I / Упоряд. О. Довганич, О. Корсун, О. Пагіря. – Ужгород: Закарпаття, 2009. – 755 с.
8. Куцов К. Центральный Союз Подкарпаторусских Студентов (1928–1939) // Белоруссия и Украина: история и культура. – Вып. 5. – Москва, 2015. – С. 385-406.
9. Науменко Є. З життя українських студентів в Братиславі під час першої ЧСР (1920–1939) // Дукля [Пряшів]. – 1999. – № 4. – С. 44-46, № 5-6. – С. 51-55.
10. Нова студентська організація на Підкарпаттю // Свобода [Джерсі Сіті]. – 1930. – 29 грудня. – С. 1.
11. Общее собрание ОКС «Добрянській» // Русский Вістникъ [Ужгород]. – 1937. – 28 ноября. – С. 3-4.
12. О-во Карпаторусскихъ студентовъ «Добрянській» // Карпаторусській Голось [Ужгород]. – 1933. – 4 января. – С. 2.
13. Прокламація Общества Карпаторусскихъ Студентовъ «Добрянській» въ Братиславі // Русский Вістникъ. – 1936. – 29 марта. – С. 1.
14. Ричалка М. Матеріали до Словника культури українців Чехословаччини // Дукля. – 1987. – № 2. – С. 76-77
15. Стряпко І. Товариство «Просвіта» в громадсько-політичному і культурному житті Закарпаття (1920–1939). – Ужгород, 2012. – 328 с.
16. Студенты за работой // Русский Вістникъ. – 1936. – 15 ноября. – С. 2.
17. Центральный державний архів вищих органів влади і управління України. – Ф. 4392. – Оп. 1. – Спр. 2: Книга протоколів засідань виділу і загальних зборів Союзу (7 жовтня 1922 р. – 22 січня 1939 р.). – 94 арк.
18. Там само. – Спр. 4: Листування з Союзом підкарпатських руських студентів в Братиславі та іншими організаціями про його діяльність та з інших питань (17 жовтня 1933 р. – 22 січня 1939 р.). – 112 арк.
19. Центральный державний архів громадських об'єднань України. – Ф. 269: Колекція документів «Український музей в Празі». – Оп. 1. – Спр. 896: Протоколи загальних зборів і засідань виділу Союзу підкарпатських руських студентів в Празі (4 травня 1928 р. – 4 червня 1930 р.). – 62 арк.

20. Там само. – Спр. 897: Звернення Української народної ради «Український народ Підкарпаття» (1938 р.). Меморандум підкарпатських руських студентів високих шкіл в Празі з протестом проти приєднання Підкарпаття до Угорщини. Проекти статутів Товариства прихильників підкарпатських руських студентів високих шкіл, соціальної опіки над підкарпатським студентством високих шкіл в Ужгороді, регулямін драматичного гуртка «Верховина» при СПРС. Статистичні дані про СПРС в Празі та його філії у Братиславі та Брно» (1936–1938). – 11 арк.
21. Шпилька Ю. Українські підкарпатські студенти в Братиславі та заложення філії «Союзу П.Р.С.» // Ювілейний альманах Союзу Підкарпатських Руських Студентів у Празі 1920/21–1930/31. – Прага, 1931. – С. 10-11.
22. Штинькь І. Русини в Братиславі // Земледільській календарь на годь 1938 / Сост. М. Демко. – Ужгородь, 1937. – С. 62-64.
23. Slovenský národný archív. – F. 3931: Policajné riaditeľ'stvo v Bratislave. 1920–1945/1950. – Kart. 89. – Mat. 16/14: Sváz podkarpatských rusínských študentov – filiálka v Bratislave. 1931–1942. – Č. 1206/1209: Policajné riaditeľ'stvo v Bratislave. Sváz podkarpatoruských akademikov, ustavujuca shôdza v Bratislave (29.XI.1931). – 2 ar.
24. Ibid. – Č. 1224: Zápisnica ustavujúceho valného shromadzenia «Svázu Podkarpatských Rusínských Študentov», filiálka v Bratislave» (28 novembra 1931). – 2 ar.
25. Ibid. – Č. 1226: Krajinský úrad v Bratislave. Spolok «Sváz Podkarpatských Rusínských Študentov» so sídlom v Bratislave, shvalenie stanov (11 mája 1932). – 1 ar.
26. Ibid. – Č. 1230: Sváz Podkarpatských Rusínských Študentov, filiálka v Bratislave. Oznájmienie o konanej valnej hromade, výročna zpráva (7.XI.1932). – 1 ar.
27. Ibid. – Č. 1238: Sváz Podkarpatských Rusínských Študentov, filiálka v Bratislave. Oznájmienie o konanej valnej hromade, výročna zpráva (5.XII.1933). – 1 ar.
28. Ibid. – Č. 1246 «Sváz Podkarpatských Rusínských Študentov», filiálka v Bratislave. Výroční zpráva» (19 listopadu 1934). – 1 ar.
29. Ibid. – Č. 1259/1261: Protokol valného shromadzenia spolku karpatorus. študentov «Dobriansky» v Bratislave zo dňa 15.XI.1935. – 4 ar.
30. Ibid. – Č. 1260: Funkcionári a členovi spolku podkarp. študentov «Dobriansky» v Bratislave a jejich adresy (15.XI.1935). – 1 ar.
31. Ibid. – Č. 1263: Sváz Podkarpatských Rusínských Študentov, filiálka v Bratislave. Výročná zpráva spolková (2.XI.1935). – 1 ar.
32. Ibid. – Č. 1268: Sváz Podkarpatských Rusínských Študentov, filiálka v Bratislave. Výroční zpráva (16.XI.1936). – 1 ar.
33. Ibid. – Č. 1270: Seznám členov «Svázu Podkarpatských Rusínských Študentov», filiálka v Bratislave (16.XI.1936). – 1 ar.
34. Ibid. – Č. 1275: Seznám členov «Svázu Podkarpatských Rusínských Študentov», filiálka v Bratislave (13.XI.1937). – 2 ar.
35. Ibid. – Č. 1277: «Sváz Podkarpatských Rusínských Študentov», filiálka v Bratislave. Výroční zpráva» (13 listopadu 1937). – 1 ar.
36. Ibid. – Č. 1280: Policajné riaditeľ'stvo v Bratislave. Sváz Podkarpatských Rusínských Študentov v Bratislave – zanik (10 apr. 1942). – 1 ar.

37. Ibid. – Č. 1281: Policajné riaditeľstvo v Bratislave. Úradný záznam (22 novembra 1941). – 1 ar.
38. Ibid. – Č. 1282: Ministerstvo vnútra v Bratislave. Spolok «Sväz Podkarpatských Rusínských Študentov», filiálka v Bratislave, so sídlom v Bratislave. Zánik (9 marca 1942). – 1 ar.
39. Ibid. – Č. 1283: Policajné riaditeľstvo Bratislava – Polizeindirektion Bratislava. Doručenka – Zustellgsschein (9 apríla 1942). – 1 ar.
40. Švorc P. Krajinská hranica medzi Slovenskom a Podkarpatskou Rusou v medzivojnovom období (1919–1939). – Prešov: Universum, 2003. – 424 s.

РЕЗЮМЕ

SUMMARY

ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЕ ОРГАНИЗАЦИИ КАРПАТОУКРАИНСКИХ СТУДЕНТОВ В МЕЖВОЕННОЙ БРАТИСЛАВЕ

THE PROFESSIONAL ORGANIZATIONS OF CARPATHIAN- UKRAINIAN STUDENTS IN THE INTERWAR BRATISLAVA

Константин Куцов

Kostantyn Kutsov

Статья освещает деятельность профессиональных организаций студентов-украинцев из Подкарпатской Руси и Восточной Словакии в Братиславе между двумя мировыми войнами. На основе архивных и опубликованных источников автор анализирует процесс становления этих обществ, их структурную и организационную эволюцию, достижения в культурной и социальной сферах, участие в политической жизни.

Ключевые слова: студенты, общество, Чехословакия.

The paper covers the activities of professional organizations of Ukrainian students from Subcarpathian Rus' and East Slovakia, which functioned in Bratislava in the period between two world wars. On the basis of archival and published sources, the author analyses the process of establishing these partnerships, their structure and organizational evolution, achievements in cultural and social sphere, political participation as well.

Key words: students, partnership, Czechoslovakia.